

en dank, het aanzijn gaf niet aan één, maar aan tal van Kerkelijke instituten, die in belijdenis, in eeredienst, in Kerkregiment en in publiek optreden steeds verder van elkander afweken. Wat men beoogd had, bleek niet te bereiken te zijn. De middelen die men aanwendde, troffen geen doel, en toen nu, een deel van Duitschland, Zwitserland en Nederland uitgezonderd, heel het Europeesche Continent weer onder het Roomsche instituut, het Grieksche instituut of het Luthersche instituut kwam te staan, was het hiermee uitgemaakt, dat het beroep op Israëls volksstaat niet meer was vol te houden, en dat het Calvinisme alsnu uit eigen beginsel *een geheel andere institueering* van het Kerkelijk leven moest weten voorttebrengen, of, zoo het dit niet kon, stierf het weg. Het ging niet alleen om een beginsel van kerkelijke, maar van politieke actie. Wat in de tweede periode van het Calvinisme in Frankrijk was beproefd, en door Languet gesystematiseerd was, liep uit op verbrokkeling van het land in zijn deelen, al naar gelang men aan Rome vasthield of Calvijn volgde. Ook dit kon daarom nooit regel en maatstaf voor de Kerk van Christus in de onderscheiden landen worden.

§ 58. *Het derde stadium in Engeland en Amerika.*

Doch toen nu op het Continent de uitkomst teleurstelde en de actie niet verder kon, is het in Engeland tot een zoo geweldige aangrijping der geesten gekomen, dat feitelijk niet op het vasteland, maar eerst in Engeland (buiten Schotland en Ierland) het politieke vraagstuk, voorzooveel het met 't reformatorisch beginsel saamhing, tot beslissing is gekomen. Dit had niet in Duitschland plaats, omdat de Overheid aldaar ook in de Gereformeerde Staten de teugels in handen hield. Niet in België, dat weer geheel Roomsch werd. En niet in Frankrijk, dat de kracht van het Calvinisme reeds op 23 Augustus 1572, uitgezonderd in de Cevennen, zag uitsterven. Reeds is er op geweten, hoe zelfs de Synode van Dordrecht onder den Overheidsband leed, en hoe daarna elke Synode-nationaal zelfs door de Overheid verhinderd werd. Voor een wereldsynode dorst zelfs ons land niet meer het initiatief nemen. Doch dit was nog het minste kwaad. Veel erger was het, dat men ook hier te lande het geheele volk in de ééne